

De Velser Kers terug naar Nederland

In de 18e eeuw en 19e eeuw was de Velser Kers een begrip in het zuiden van Noord-Holland. De Velser Kers was een belangrijk product op de groente- en fruitmarkten van Amsterdam en Haarlem, maar lijkt verdwenen, want in de Nederlandse literatuur en in catalogi van kwekers is de kers sinds het midden van de 19e eeuw niet meer vermeld. Gelukkig is de kers teruggevonden in Oostenrijk. Ik heb enthout laten komen en heb enkele boompjes opgeënt, die als ze voldoende opgegroeid zijn in collectie in Nederland kunnen worden opgenomen.

Herkomst en naamgeving

Het centrum van de kersenteelt in Noord-Holland was het dorp Velsen en omgeving. De kersenboomgaarden lagen voornamelijk tussen Velsen en Beverwijk. Een gebied dat nu vrijwel geheel bebouwd is met woonwijken (Velsen-Noord) en grote industrieterreinen.

Rond 1840 verdween de kersenteelt in dit gebied ten gunste van de aardbeienteelt.

De nekslag voor de Velser Kers kwam in 1860. Tot dan toe teelde men de bessen en aardbeien nog voor een belangrijk deel als onderbeplanting van vaak oudere kersenbomen. Een zeer zware storm in 1860 ontwortelde veel bomen in de boomgaarden en daarmee verdwenen ook de kersenbomen. Voor een langetermijninvestering in fruitbomen was geen geld en veel tuinders gingen over tot aardbeienteelt in de volle grond, waarmee weer snel inkomsten konden worden verkregen. Langzamerhand verdween in de regio de naam Velser Kers uit het spraakgebruik en het collectieve geheugen.

De oorsprong van de Velser Kers is onbekend. De oudst bekende naam in de Nederlandse literatuur, begin 18e eeuw, is Praagse Muskadel, waarbij Velser Kers als synoniem wordt genoemd. In latere literatuur wordt de naam Velser Kers de hoofdnaam. Mogelijk is ze, zoals zoveel kwaliteitskersen uit Frankrijk afkomstig, hoewel Praagse in de naam ook op een oorsprong uit Midden-Europa kan duiden. Omdat Velser

Kers in de literatuur het meest als hoofdnaam is gebruikt, kunnen we de andere namen, Nederlandse en vele buitenlandse, als synoniemen zien.

Dat er meerdere oude Nederlandse synoniemen zijn, zoals Late Hollandse Kers, Lange Praagse Kers, Late of Lange Praagse Muskadel (of Muskadet), Pietersons Kers, duidt er op dat deze kers in ons land in vroegere eeuwen veel geteeld werd en ook erg gewild was.

De Velser Kers is overigens dezelfde als de Wijker Kers. Beverwijk werd door zijn haven en goede verbindingen in de 19e eeuw het vervoerscentrum voor groenten en fruit in Kennemerland. Producten vervoerd uit Beverwijk kregen de naam Wijker ervoor, zoals Wijker Aardbeien, Wijker Bessen en ook Wijker Kersen. Meestal waren verzamelnamen, zodat ook verondersteld is dat de naam Velser Kers een verzamelnaam was waarmee meerdere kersensoorten werden aangeduid die in Zuid-Kennemerland geteeld werden.

De vraag kan daarom gesteld worden of de naam Velser Kers ook een verzamelnaam is voor alle in Velsen en omgeving geteelde kersen. Al zou dit het geval zijn geweest, er is wel degelijk een Velser Kers als afzonderlijk kersenras beschreven. Hoe groot het aandeel van dit ras geweest is in de uit Kennemerland afkomstige verhandelde kersen, is niet meer te achterhalen. Dat de Velser Kers er een belangrijk deel van uit heeft gemaakt is heel waarschijnlijk, gezien haar naam, de rasbeschrijvingen ervan en de grote bekendheid in de 18e

eeuw en begin 19e eeuw van dit kersenras ons land.

Velser Kers, afgebeeld in Deutsche Obstkabinett van F. Langenthal.

Beschrijvingen van de Velser Kers

Dat in Nederland een Velser Kers geteeld werd, blijkt uit meerdere 18e eeuwse bronnen. Daarin wordt expliciet een Velser Kers (enkelvoud) in opsommingen van kersenrassen gegeven en de kers wordt enkele malen in de 18e en begin 19e-eeuwse Nederlandse pomologische literatuur als afzonderlijk ras gedetailleerd beschreven.

Na enkele vermeldingen van de naam in het begin van de 18e eeuw wordt de kers voor het eerst gekarakteriseerd in 1743. In het 'Huishoudelyk Woordboek' van Noel Chomel heet de Praagse Muskadel ook wel Velser Kers en er wordt vermeld dat er twee soorten van zijn.

“t Ene is rond, maar eerst ryp; Het andere, dat langwerpig is, en ook wel de Velser Kers hiet, wordt van keurige proevers voor de beste gehouden.”

Landgoed Beekestijn. De driehoekige ruimte is de kersenboomgaard waar de Velser Kers een plaats zal krijgen.

Johann Hermann Knoop beschrijft beide in zijn *Fructologia* en geeft alleen aan de Late Praagse Muskadel (de tweede variëteit) het synoniem Velser Kers:

“Deze is wat langagter-rond als de vorige (Praagse Muskadel), komt anders in Kouleur en Smaak met dezelve genoegzaam overeen, hoewel ze van velen nog geuriger en aangener van smaak geoordeelt wordt; ze komt wat later aan. De boom maakt diergelijk gewas als de vorige en komt sterk aan. Beide soorten zijn van alle kersen de waardigste om geplant te worden.”

J. F. Serrurier beschrijft in zijn *Fruïtkundig Woordenboek* de kers nog wat uitgebreider. Bij hem is Velser Kers de hoofdnaam van de tweede variëteit (de Late Praagse Muskadel). *“Zij behoort tot de beste soorten, en is eene zwartachtig roode, min of meer langwerpige, en tamelijk groote kers, die veel naar eene hartkers gelijkt, daar zij bij den steel dik en aan beide zi den plat gedrukt is, en smaller toeloopt; met een langen zwakken steel, waaraan de steen, even als bij de glaskersen, ligtelijk blijft hangen. In ‘t eerst is zij lichtrood en glimmend, maar vervolgens wordt zij donkerrood en zelfs zwartachtig. Zij heeft een zware naad maar een bloesemkuiltje. Haar sap is lichtrood, het vleesch malsch, zoet, met een aangenaam zuur ondermengd, zeer smakelijk en verfrisschend. De steen is langwerpig. Zij wordt half Julij rijp en is zeer vruchtbaar.”*

Kortom, voor Chomel en Knoop is de naam Velser Kers een synoniem voor de (Late) Praagse Muskadel, voor Serrurier is het de hoofdnaam.

Die verschillen in benaming kwamen veel voor, want in het verleden was er geen standaardbenaming voor fruitrassen.

Na het midden van de 19e eeuw zijn er in de Nederlandse pomologische literatuur, en ook niet in andere geschriften, geen verwijzingen naar de Velser Kers of naar haar synoniemen meer te vinden. Wel meerdere in de buitenlandse literatuur, vaak met de naam Velser Kirsche als hoofdnaam, waarbij de Duitse, Engelse en Franse beschrijvingen, die uit de 19e eeuw dateren, vaak verwijzen naar de beschrijving van Knoop.

De Nederlandse beschrijvingen zijn de oudste en dateren uit de 18e en begin 19e eeuw. Daaruit mag geconcludeerd worden dat de soort een oude en in Nederland al lang gangbare variëteit was, die pas later in de ons omringende landen beschreven is.

In de 19e-eeuwse Duitstalige pomologische literatuur zijn zeer gedetailleerde beschrijvingen van de Velser Kers te vinden. Langenthal geeft er in zijn ‘*Deutsches Obstcabinet*’ van 1858 een uitgebreidere beschrijving en zelfs een prachtige kleurenafbeelding bij (zie afbeelding). Hij rekent de kers tot de “Grossen Arten”.

Beschrijvingen en vermeldingen uit de 20e eeuw zijn zeldzaam en grijpen terug op oudere literatuur. Nog in 1915 wordt bijvoorbeeld de Velser Kers beschreven door U.P. Hedrick in zijn “*The cherries of New York*”: hij noemt deze kortweg “Velser” en schrijft:

“Tree of medium growth, branches long, straight, fruit above medium size, obtuse-cordate, distinguishing it from other dark dukes, compressed, suture distinct, stem long: color dark red, flesh colored, fibrous, juicy, sweet with a pleasant, subacid, stone small, broud, cordate, adhering to stem and flesh.”

Tot mijn verrassing vond ik op internet een vermelding uit 2014 in een recente studie van de Universiteit Wenen. Daarin staat dat de kers als regionaal nog geteelde variëteit onder de naam Pfelzer Kirsche wordt geteeld.

“Zu dieser Sorte, bzw. den Typen, die in der Region unter „Pfelzer“ bekannt ist konnte eine Literatur-Stelle gefunden

werden. Im Pomologischen Handbuch für Niederösterreich door A. C. Rosenthal uit 1893 wird die Pfälzer-Kirsche als Synonym für Velser-Kirsche angegeben. Weitere Synonyme wären Verworfene MaiKirsche, Wanfrieder Weichsel, Welser-Kirsche. Die Kirsche wird beschrieben als mittelgroß, herzkirschenähnlich, schwarzrot, mit lichter Stellen auf den breitgedrückten Seiten und reift in der vierte Kirschen Woche.”

Ik concludeerde daaruit dat er nog enige bomen van de Velser Kers in Oostenrijk aanwezig zouden zijn. Weliswaar onder de naam Pfelzer Kirsche, maar deze naam wordt in meerdere 19e-eeuwse Duitstalige pomologische boeken als synoniem van de Velser Kirsche vermeld. Ik heb contact opgenomen met de eigenaar van de boomgaard met deze bomen, met het verzoek enthout van de soort te sturen. Die kreeg ik per ommegaande en nu staan een paar exemplaren van de Velser Kers als jonge boompjes in mijn tuin. Als ze voldoende gegroeid zijn krijgen ze een plaats in de kersenboomgaard van het landgoed Beekestijn te Velsen en in de collectieboomgaard van onze zustervereniging POM Noord-Holland. Beide hebben er grote belangstelling voor.

Jan Veel

Bronnen

M. Noel Chomel, *Huishoudelyk Woordboek*, Amsterdam 1743, eerste deel, p. 378.

Johann Hermann Knoop *Fructologia*, Leeuwarden, 1763, p. 24.

J. F. Serrurier in zijn *Fruïtkundig Woordenboek*, tweede deel, Amsterdam, 1806, p. 41.

Dr. L.C. Langenthal beeldt de Velser Kers af in zijn *Deutsches Obstcabinet*, derde sectie, Kirschen, Liefening 3 van 1858 (geen paginavermelding).

U.P. Hedrick op p. 239-330 in zijn *The cherries of New York*.

Regionaltypische alte Kirschensorten im Naturpark Obst-Hügelland, Scharfen, Oberösterreich. Studie im Auftrag des Naturpark Obst-Hügelland. Zusatzbericht 2014. Universität für Bodenkultur, Department für Nutzpflanzenwissenschaften Abteilung für Wein- und Obstbau Wien, Paragraaf 3.3.